МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА
КАФЕДРА МАЙСТЕРНОСТІ АКТОРА

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «МОВНА МАЙСТЕРНІСТЬ»

Програма та методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів
1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 026 «Сценічне мистецтво»
освітня-професійна програма «Сценічне мистецтво»

Харків, 2024

УДК 792.028.3: 81'342.1/.4]:378.147](073)

М 54

Друкується за рішенням науково-методичної ради ХДАК
(протокол № 14 від 14.05.2024 р.)

Рецензенти:

В. Д. Мізяк, кандидат мистецтвознавства, завідувач кафедри майстерності актора Харківської державної академії культури.

Р. Г. Набоков, доцент, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри режисури Харківської державної академії культури.

Укладач:

В.Ю. Тополевський, доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри майстерності актора ХДАК.

М 54 **Методика викладання курсу «Мовна майстерність» :** програма та метод. реком. до самостійної роботи з дисципліни для здобувачів 1 курсу другого (магістер.) рівня вищої освіти зі спец. 026 «Сценічне мистецтво», освітньо-професійна програма «Сценічне мистецтво» / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури, Ф-т сценічного мистецтва, Каф. майстерності актора ; [уклад. В. Ю. Тополевський]. Харків, 2024. 29 с.

Навчальний курс «Мовна майстерність» є одним із базових для підготовки магістрів зі спеціальності «Сценічне мистецтво», в якому розкрито комплекс теоретичних питань, вправ для самостійної роботи здобувачів, вивчення та практичне оволодіння щодо написання кейсу з обраної теми.

УДК 792.028.3: 81'342.1/.4]:378.147](073)

© Харківська державна академія культури, 2024
© Тополевський В.Ю., 2024

Опис навчальної дисципліни

<table>
<tr><th rowspan="2">Найменування показників</th><th rowspan="2">Галузь знань, напрям підготовки, ступінь</th><th colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</th></tr>
<tr><th>денна форма навчання</th><th>заочна форма навчання</th></tr>
<tr><td rowspan="2">Кількість кредитів –3</td><td>Галузь знань
02 Культура і мистецтво</td><td colspan="2" rowspan="2">Обов'язкова</td></tr>
<tr><td>Спеціальність
026 Сценічне мистецтво
Освітньо-професійна програма
«Сценічне мистецтво»</td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td rowspan="4"></td><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>1-й</td><td>1-й</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Загальна кількість годин - 90</td><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td>2-й</td><td>2-й</td></tr>
<tr><td rowspan="10">Тижневих годин для денної форми навчання:
аудиторних – 2
самостійної роботи здобувача - 4</td><td rowspan="10">Рівень вищої освіти:
Другий (магістерський) рівень вищої освіти</td><td colspan="2">Лекції</td></tr>
<tr><td>30 год.</td><td>8 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Практичні, семінарські</td></tr>
<tr><td>-</td><td>-</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лабораторні</td></tr>
<tr><td>-</td><td>-</td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>60 год.</td><td>82 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Індивідуальні завдання: -</td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид контролю: іспит</td></tr>
</table>

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить: для денної форми навчання – 30/60

для заочної форми навчання – 8/82

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Курс «**Методика викладання курсу «Мовна майстерність»»** передбачено для здобувачів 1 курсу зі освітньої програми "Сценічне мистецтво» денної та заочної форм навчання, які мають здобути базові знання з курсу «Мовна майстерність».

Мета навчальної дисципліни – поглибити наукову та практичну підготовку фахівців зі сценічного мистецтва, посилити світоглядну та професійну підготовку магістрів зі спеціальності 026 Сценічне мистецтво, виробити навички методично вірно, ефективно та продуктивно проводити заняття зі здобувачами творчих вузів, учнями, що навчаються в ліцеях мистецтв.

Статус дисципліни – обов'язкова.

Завдання навчальної дисципліни

- навчити майбутніх спеціалістів володіти практикою та усвідомити феномен сценічної мови в загальному розвитку культури;
- опанувати основи теорії мистецтва естрадного мовлення;
- засвоїти зовнішню та внутрішню техніки, словесну дію, її суть та функції.

Методи роботи з курсу «Мовна майстерність» визначаються відповідно до навчальних тем і залежать від дидактичної мети кожного конкретного заняття.

Педагогічне завдання цього курсу: створення методики виконання мовної майстерності з урахуванням індивідуальних особливостей здобувача.

Загальні та фахові компетентності, які формує дисципліна (відповідно до освітньо-професійної програми «Сценічне мистецтво»)

Загальні компетентності	ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професії; ЗК 4. Здатність спілкуватися рідною мовою як усно, так і письмово; ЗК 5. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; ЗК 7. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; ЗК 8. Здатність генерувати нові ідеї (креативність); ЗК 9. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми; ЗК 10. Здатність приймати обґрунтовані рішення;

	ЗК 11. Здатність працювати в міжнародному контексті; ЗК 12. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; ЗК 13. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків; ЗК 14. Здатність діяти соціально-відповідально та громадянсько-свідомо; ЗК 15. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми; ЗК 16. Здатність удосконалювати і розвивати свій інтелектуальний та загальнокультурний рівень, домагатися морального і фізичного вдосконалення своєї особистості; ЗК 18. Здатність вільно користуватися українською та іноземною мовами як засобом ділового спілкування, активної соціальної мобільності; ЗК 20. Готовність до прийняття відповідальності за свої рішення в рамках професійної компетенції, здатність приймати нестандартні рішення, вирішувати проблемні ситуації; ЗК 21. Здатність к адаптації до нових ситуацій, переоцінці накопиченого досвіду, аналізу своїх можливостей; ЗК 22. Здатність надавати особистим прикладом позитивний вплив на оточуючих з точки зору дотримання норм і рекомендацій здорового способу життя.
Фахові компетентності	ФК 1. Вміння здійснювати аналіз сучасних досягнень в сценічному мистецтві та виробництві, володіти здатністю до узагальнення сучасних проблем культури і мистецтва, розуміти філософську та соціальну природу мистецтва, сутність методології наукового пізнання, зміст мистецької освіти та управління освітньою діяльністю. ФК 5. Здатність надавати фахівцям і нефахівцям професійну інформацію та ділитися власним досвідом в галузі сценічного мистецтва; ефективно формувати комунікаційну стратегію; розуміти значення культури як форми людського існування, керуватися у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу і співробітництва.

	ФК 7. Здатність до здійснення професійної діяльності в творчому колективі, творчій майстерні тощо. ФК 12. Вміння на високому професійному рівні створювати, реалізовувати і висловлювати свої власні художні концепції. ФК 13. Здатність усвідомлювати процеси розвитку сценічного мистецтва в історичному контексті у поєднанні з естетичними ідеями конкретного історичного періоду. ФК 14. Здатність до розуміння взаємозв'язку між теоретичними та практичними знаннями з метою ефективного використання цих знань у власному художньому розвитку. ФК 15. Здатність оперувати професійною термінологією в сфері фахової діяльності режиссера,викладача та науковця. ФК 17. Здатність планувати педагогічну діяльність, окреслювати цілі і завдання у процесі виховання та навчання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти. ФК 18. Вміння проектувати, проводити пошукові та розвідувальні роботи в театральній педагогіці, режисерській діяльності і мистецтвознавстві. ФК 19. Здатність взаємодіяти з аудиторією в процесі донесення навчального матеріалу; вільно і впевнено репрезентувати свої творчі ідеї під час публічного виступу перед здобувачами освіти. ФК 20. Здатність на високому якісному рівні практично застосувати наукові та педагогічні теорії в професійній освіті.

Програмні результати навчання (відповідно до освітньо-професійної програми «Сценічне мистецтво»)

Програмні результати навчання	ПРН 2. Розробляти інноваційні театралізовані проєкти та свята, здійснювати постановки концертно-видовищних форм, художньо - спортивних видовищ, шоу-програм та інших форм святкової культури. ПРН 3. Використовувати досвід світового культурного надбання у режисерсько-постановочої діяльності для задоволення художньо – естетичних потреб всіх категорій населення.

	ПРН 7. Провадити збір емпіричної інформації, вивчати досвід експериментальних заходів і діагностику їх ефективності у процесі розробки та проведення театралізованих видовищ, свят, художньо – спортивних програм і інших форм святкової культури; ПРН 9. Розробляти і реалізовувати технології педагогічної діяльності в сценічному мистецтві. ПРН 10. Здійснювати на високому науково – методичному та педагогічному рівні викладання спеціальних дисциплін у загальноосвітніх закладах і закладах додаткової освіти дітей, що забезпечують організацію культурно – видовищних проєктів для дітей, підлітків та юнацтва з використанням засобів культури, мистецтва і спорту, в освітніх закладах середнього професійного навчання і освітніх закладах додаткового професійного навчання по додатковим науковим програмам професійної перепідготовки кадрів культури і мистецтва. ПРН 11. Розумітися на науково – методичному забезпеченні дисциплін, за якими здійснюється педагогічна діяльність : планування, здійснення навчально – виховного процесу, проєктування, розробка та реалізація типових заходів, втілення авторських програм навчання і виховання. ПРН 14. Активно впливати на продюсування проєктів, програм, акцій у сфері сценічного мистецтва. ПРН 17. Вільно спілкуватися (як рідною, так і іноземними мовами) з фахівцями у сфері сценічного мистецтва (України та зарубіжжя), державної адміністрації та місцевого самоврядування, громадських організацій, представниками засобів ЗМІ тощо.

Очікувані результати навчання: спроможність здобувача вищої освіти вільно орієнтуватися в методиці роботи над технікою мови з використанням творчих завдань як важливого інструмента активізації виховання сценічного слова, використання . широкого спектру вправ, творів народної творчості, художньої літератури у процесі практичної роботи над технікою сценічного мовлення.

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання є

виконання самостійних завдань, відповідей на заняттях, розробка кейсів, тести, презентації здобувачів та виступи на наукових заходах.

Критерії оцінювання результатів навчання: Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Методика викладання курсу «Мовна майстерність»» визначається як середньозважена величина, залежить від питомої ваги кожної складової частини. Зокрема, вільно орієнтуватися в предметній області та розумітися на професійній діяльності; високий рівень практикування методів щодо пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; правильно відповідати на поставлені запитання та виявляти знання основних законів сучасного сценічного мистецтва під час теоретичного опитування.

Кількість тижнів практичної підготовки з дисципліни «Методика викладання курсу «Мовна майстерність» – 11, кількість розділів – 1, кількість тем – 8.

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Методика проведення занять з мовно-голосового тренінгу.

Тема 2. Методика роботи над диханням та голосом.

Тема 3. Методика роботи над дикцією та орфоепією.

Тема 4. Методика роботи над літературним твором.

Тема 5. Методика роботи над віршованими творами.

Тема 6. Методика роботи над мовними формами сценічного мистецтва.

Тема 7. Методика роботи над мелодекламацією та мовним хором.

Тема 8. Методика роботи над естрадним монологом.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		Л	П	сем	інд	с.р.		л	п	сем	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Методика проведення занять з мовно-голосового тренінгу	10	3				7	11	1				10
Тема 2. Методика роботи над диханням та голосом.	10	3				7	11	1				10
Тема 3. Методика роботи над дикцією та орфоепією.	12	4				8	11	1				10

Тема 4. Методика роботи над літературним твором	11	4				7	12	1				11
Тема 5. Методика роботи над віршованими творами.	12	4				8	11	1				10
Тема 6. Методика роботи над мовними формами сценічного мистецтва.	12	4				8	12	1				11
Тема 7. Методика роботи над мелодекламацією та мовним хором.	12	4				8	11	1				10
Тема 8. Методика роботи над естрадним монологом.	11	4				7	11	1				10
Усього	**90**	**30**				**60**	**90**	**8**				**82**

4. ЗМІСТ КУРСУ

Тема 1. Методика проведення занять з мовно-голосового тренінгу

Анатомія та фізіологія мовного апарату. Три системи мовно-рухального аналізатора: резонаторна (ротовий, глоточний, носоглоточний резонатори); генераторна (голосові зв`язки, що породжують первинний звук гортані і «відповідальний» за голосні звуки і дзвінкі приголосні; шумовий генератор, що породжує інші приголосні); енергетична система (механізми і шляхи «зовнішнього дихання»).

Периферійний відділ (дихальна система, голосова, артикуляційна).

Самостійна робота: Письмова робота запропонована викладачем, що закріплює отримані знання з анатомії та фізіології голосового апарату та гігієни голосу.

Самостійна робота: Вправи вимагають перевірки та закріплення м’язів мовноголосового апарату, дотримання орфоепічно-дикційної нормативності, чіткого донесення логічної послідовності та інтонаційної мелодики літературного матеріалу.

Тема 2. Методика роботи над диханням та голосом

Вивчення процесу звукоутворення, першоосновою якого є фонаційне дихання. Від цього залежить не тільки інтенсивність роботи всіх голосових органів (їх повнозвучність, сила, легкість, висота), а й правильна вимова звуків.

Різні типи дихання (високий, або ключичний; середній, або грудний; низький, або діафрагмальний; змішано-діафрагмальний), їх ознаки і при потребі вміти їх застосовувати. Глибина, частота, та „близькість” як необхідні якості фонаційного дихання.

Навички «переключення» дихання у забезпеченні якісного звучання у будь-яких мовленнєвих ситуаціях. Засвоєння цілого ряду спеціальних вправ, розроблених у сучасній методиці сценічної мови: виробляється найбільш органічний і гігієнічний процес носового дихання; тренуються дихальні м'язи «мовного поясу» (діафрагма та черевні), що регулюють вдихання та видихання і створюють необхідну «опору» звукові, а також грудної клітки, які забезпечують відсутність зовнішніх ознак і сприяють вільному нормальному положенню голосового апарату.

Вправи зі звуком та звукосполученнями, поступове підключення фрази, тексти, в яких контролюється орфоепія, дикція та логіка мови.

Самостійна робота: Оволодіти звуковисотним діапазоном за допомогою спеціальних вправ.

Тема 3. Методика роботи над дикцією та орфоепією

Дикція – чіткість вимови – «ввічливість» актора, основний технічний засіб і художній компонент мовлення. Вирішальну роль у створенні чіткої дикції відіграє артикуляція кожного звуку, яка утворюється завдяки різним положенням органів мовного апарату. Допомагає розвинути м'язи артикуляційний тренінг.

Основні завдання – засвоєння правил української літературної вимови, практичне бездоганне володіння ними в процесі мовлення. Культура мови починається з орфоепії, що є системою загальноприйнятих правил у мовознавстві, які і визначають норми літературної вимови. Нормативні вимови голосних, приголосних звуків, звукосполучень, фонетичні явища окремих граматичних форм, такі як асиміляція та спрощення, правильне наголошування слів.

Основні вимови деяких груп приголосних, що зазнають асиміляційних змін та спрощень.

Самостійна робота: Тренувальні вправи на літературному матеріалі, при читанні якого контролюється збереження орфоепічної нормативності з донесенням думки автора.

Тема 4. Методика роботи над літературним твором

«Розвідка розумом», логічний аналіз твору. Визначення основної думки, мети, заради якої розповідається уривок, відповідно до цього робиться розстановка пауз, з'ясовуються логічні наголоси, усвідомлюється перспектива фрази та всього уривка.

Самостійна робота: Робота над обраним текстом.

Тема 5. Методика роботи над віршованими творами

Загальне в роботі над віршованим текстом.

Системи віршування: силабічна, тонічна, силабо-тонічна.

Прості розміри: двоскладові та трискладові строки. Пирихій, спондей. Мішані розміри (гекзаметр, пентаметр). Народне віршування: балади, пісні. Стопа; рима; клаузула; строфа; паузи (перенесення, цезура, ритмічна). Дольник, білий вірш, Вільний вірш.

Ритмічність і музикальність віршу. Інтонаційно-ритмічне звучання вірша. Архітектоніка віршованого тексту (експозиція, зав`язка розвиток дії, кульмінація, розв`язка). Особливості читання віршованих текстів різних жанрів. Інверсія. Авторський наголос.

Самостійна робота: Розібрати запропонований текст.

Тема 6. Методика роботи над мовними формами сценічного мистецтва

Особливості та специфіка мовлення монологу та діалогу. Особливості мовлення техніки актора з технічними засобами (відеокамера, мікрофон).

С**амостійна робота:** Відпрацювати тексти за різним рівнем обсягу та посилу звуку, зумовленому специфікою роботи**.**

Тема 7. Методика роботи над мелодекламацією та мовним хором

Сучасні тенденції мелодекламації та мовного хору: ставлення автора, характер персонажів. Гекзаметр, Регістр. Парне читання.

Самостійна робота: Відпрацювати мовний гекзаметр та голосовий регістр.

Тема 8. Методика роботи над естрадним монологом

Вибір, аналіз особливостей та робота над втіленням драматичного монологу.

Особливості та специфіка мовлення на сценічному майданчику та в умовах студії.

Самостійна робота: Підготувати текст для подальшого виконання зі сцени та аудіо-запису.

5. Теми лекційних занять

Теми занять	Кількість годин (денне)	Кількість годин (заочне)
Тема 1. Методика проведення занять з мовно-голосового тренінгу	3	1
Тема 2. Методика роботи над диханням та голосом	3	1
Тема 3. Методика роботи над дикцією та орфоепією	4	1
Тема 4. Методика роботи над літературним твором	4	1
Тема 5. Методика роботи над віршованими творами	4	1
Тема 6. Методика роботи над мовними формами сценічного мистецтва	4	1
Тема 7. Методика роботи над мелодекламацією та мовним хором	4	1
Тема 8. Методика роботи над естрадним монологом	4	1
Усього	**30**	**8**

6. Самостійна робота

Теми занять	Кількість годин (денне)	Кількість годин (заочне)
Тема 1. Письмова робота запропонована викладачем, що закріплює отримані знання з анатомії та фізіології голосового апарату та гігієни голосу. Вправи вимагають перевірки та закріплення м'язів мовноголосового апарату, дотримання орфоепічно-дикційної нормативності, чіткого донесення логічної послідовності та інтонаційної мелодики літературного матеріалу.	7	10
Тема 2. Оволодіти звуковисотним діапазоном за допомогою спеціальних вправ.	7	10
Тема 3. Тренувальні вправи на літературному матеріалі, при читанні якого контролюється збереження орфоепічної нормативності з донесенням думки автора.	8	10
Тема 4. Робота над обраним текстом.	7	11
Тема 5. Розібрати запропонований текст.	8	10
Тема 6. Відпрацювати тексти за різним рівнем обсягу та посилу звуку, зумовленому специфікою роботи**.**	8	11
Тема 7. Відпрацювати мовний гекзаметр та голосовий регістр.	8	10
Тема 8. Підготувати текст для подальшого виконання зі сцени та аудіо-запису.	7	10
Усього	**60**	**82**

7. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Метою методичних вказівок щодо самостійного вивчення дисципліни й підготовки до перевірки знань є забезпечення ефективності самостійної роботи здобувачів – формування термінологічної компетентності та аналітичного мислення. Самостійна робота зумовлена певною тематикою і колом контрольних питань для оцінки якості освоєння дисципліни.

ПОСТАНОВКА ГОЛОСУ

Поставити голос – це, перш за все, розвинути і укріпити всі голосові дані: обсяг, силу, звучність голосу, якщо голосовий матеріал придатний до роботи, тобто, коли людина користується властивим йому, а не штучним голосом.

У випадках невірного користування голосом, що спотворює його природне звучання, необхідно перш за все, поставити голос в умови вірної звукотечії. Для цього треба знайти вірний контакт з диханням і відшукати справжній, властивій даній людині звук.

Іноді людина говорить «нижче», ніж це відповідає його голосовим даним, іноді, за звічкою, людина не помічає, що голос її у мовленні затиснутий, позбавлений звучності і не дає можливості розвинути і розширити діапазон. Іноді зустрічається горловий відтінок

голосу, який є наслідком невірного спрямування звуку. Іноді зустрічається людина із затиснутою глоткою, що є наслідком невірних функцій окремих частин голосового апарату.

Поставити голос – значить допомогти йому виявити максимальною мірою властивості,які він повинен мати, тобто:

1. благозвучність (наявність «металу», відсутність носового та інших неприємних відтінків);
2. діапазон (обсяг від найнижчої ноти до найвищої) не менш ніж 1,5 октави;
3. витривалість (здатність довго, не стомлюючись, говорити повним, чистим звуком);
4. силу (здатність наповнювати повноцінним звуком все приміщення;
5. рухливість (здатність володіти так званими важелями тону, силою і тривалістю, змінюючи їх у той, або інший бік, а також мистецтво міняти забарвленість звуку).

ПОСТАНОВКА ГОЛОСУ ВОКАЛЬНА І МОВНА

Головна різниця між співом і мовою полягає у природі мовного і вокального звуку.

Вокальний звук менш багатий на обертони, він легко вкладається в рамки нотних знаків, строго тримаючись на одній висоті.

У співі – слова розтягнені у часі, звуки тривалі.

Мовний звук швидше нагадує комплекс звуків, акорд, тобто сполучення кількох тонів, що звучать одночасно. Цей акорд значно багатший на обертони, ніж вокальний звук.

У мові – слова не розтягнені у часі, звуки короткі. Але, як у мові, так і у співі, народження звуку, його виникнення, звучання – залежать від процесу дихання.

Спільним для вокальної і мовної постановки голосу є єдиний тип дихання – змішано-діафрагматичний.

АНАТОМІЯ І ФІЗІОЛОГІЯ ГОЛОСОВОГО АПАРАТА

Звучання голосу – це, по суті, результат видиху. Повітря, яке видихається із легенів, надходить через бронхи в трохею, дихальне горло, звідки потрапляє до гортані.

В гортані, що уявляє з себе трикутну коробку, яка складається із хрящів і м’язів, знаходяться голосові зв’язки.

Гортань складається з чотирьох хрящів:

1) щитовидного (верхнього);

2) персневидного (нижнього);

3) двох черпакуватих (пірамідальних).

Голосові зв’язки містяться в гортані. Це еластичні м’язи, обтягнені слизовою оболонкою. Вони прикріплені до голосових паростків щелепних хрящів, які, в свою чергу, прикріплюються до широкої частини персневидного хряща.

М’язи, що керують рухами черпакуватих хрящів, завідують одночасно й діяльністю голосових зв’язок, які можуть напружуватись і стулятись, або навпаки, слабнути і утворювати щілину, ту або іншу за розміром і за виглядом.

Під час видиху щілина більш-менш широко розкривається. При видиху (німому, без звукоутворення) вона теж відкрита.

Звуки утворюються за допомогою зімкнутої голосової щілини. Повітря, прориваючись між зімкнутими зв’язками, приводить їх у рух, від чого і створюється звук голосу.

Напруження (натягування голосових зв’зок, які необхідні для утворення звуку, відбувається, як відомо, при скороченні м’язів щитовидного та черпакуватих хрящів. Чим більше скорочуються м’язи, тим більше натягуються голосові зв’язки (подібно до натягненої струни) і тим вище буде утворений звук. Є ще один тип звука, так званий фальцет, який утворюється при неповній дії зв’язок, тобто при коливанні лише їх країв.

РЕЗОНАТОРИ

Процес звучання визначається не тільки рухом зв’язок. Внаслідок зімкнення і розімкнення зв’язок утворюється надто слабкий звук.

Підсилювачами звуку являються резонатори, тобто порожнини, які лежать вще і нижче гортані. До резонаторів відносяться:

1) грудна клітина;
2) лицевий кістяк;
3) лобна пазуха;
4) верхня порожнина носа;
5) середня порожнина носа;
6) нижня порожнини носа;
7) тверде піднебіння;
8) зуби.

Резонатори, які знаходяться нижче гортані, називаються грудними. Вони надають голосу м’якість, оксамитності.

Резонатори, які містяться вище гортані, об’єднуються в назві – головний резонатор, або надставна труба, й надають голосові дзвінкість, яскравість.

Оскільки сила і звучність голосу залежать не тільки від тиску повітря, що видихається, але також і від вірного його направлення в резонатори, тому людина повинна мати в здоровому стані (без будь-яких органічних деформацій) легені, порожняви носа і носоглотки, гортань, зв'язки.

РЕГІСТРИ

У мові спостерігається можливість змінювати висоти мовного звучання, що утворює певну мелодику мови.

Однак, цією можливістю користуються не всі в однаковій мірі. Часто доводиться чути одноманітну мову, яка надзвичайно стомлює слухачів.

Необхідно розвивати обсяг (діапазон) свого голосу і навчитися користуватися всіма його регістрами.

Голосовим регістром називається певна кількість звуків послідовної висоти, які відтворюються при одному положенні частин голосового апарату і які мають однаковий характер звучання.

Визначають, як правило, три регістри:

1) грудний, або нижній;

2) головний, або верхній;

3) середній, або змішаний.

Говорячи на нижніх нотах, ми, звичайно, користуємося грудним резонатором.

Високі ноти відбиваються, звичайно, у головному резонаторі. Найбільш зичним і більш застосованим у мові є середній регістр, коли звук відбивається в резонаторах порожнин носа, піднебіння, зубів і лицевого кістяка.

Найбільш майстерним є той виконавець, у якого голос з одного регістру до другого переходить непомітно і м'яко. Досягнути цього можна лише великою тривалою роботою, шляхом різних складних вправ.

Ці вправи треба ускладнювати послідовно, не допускаючи перевантаження голосових зв'язок, які поступово зміцнюються.

ТЕМБРИ

Звук, який породжується рухом голосових зв'язок і має різну силу звучання в залежності від використання тих чи інших резонаторів, має ще й інші, властиві йому, якості.

До них відносяться висота і тембр голосу. Загальновідомо існування таких основних шести груп голосів, які визначаються обсягом звучання:

Чоловічі голоси: бас, баритон, тенор.

Жіночі голоси: контральто, мецо-сопрано, сопрано.

Людська гортань може видавати певну кількість звуків різної висоти (в середньому біля двох октав), при чому більш низькими будуть ті звуки, які відтворюються гортанню більших розмірів, з найбільш довгими і товстими голосовими зв'язками (чоловіча гортань в 1,5 рази більше жіночої).

Людському голосу, який має багато спільного з музичним інструментом, властива ще одна якість – тембр звуку.

Подібно до того, як всякий інструмент має своє забарвлення, свій характер звуку, кожному голосу властивий свій тембр. Це та якість голосу, завдяки якій можна пізнати людину, не бачачи, а тільки чуючи її. Пояснюється це тим, що в кожному голосі, окрім «основного» головного тону, ще мається ряд додаткових, слабкіших, допоміжних тонів, що збагачують його і надають йому специфічності. Ці слабкі тони мають назву «обертонів». Чим багатший голос на обертони, тим він музичніший і красивіший.

Цих характерних особливостей і властивостей звук набуває в надставній трубі, (тобто в носоглотці, в носовій і ротовій порожнявах), при чому те чи інше забарвлення звуку залежить, крім того, ще й від будови голосових органів і голосового апарата в цілому.

Різноманітність тембрів людського голосу пояснюється більшою чи меншою рухливістю окремих частин резонаторів (тобто надставної труби) і властивістю людини міняти їх положення.

Зміна тембру голосу можлива тільки до певної міри. Можна відучити людину від горлового, зубного і відкритого звуку, якщо у неї немає органічних вад. Докорінно ж змінити тембр голосу, який властивий даній людині, тобто прищепити їй зовсім інші, нові, що не відповідають її голосовому матеріалу, тембральні відтінки – ніяка школа, звичайно, не в силі.

ДИХАННЯ

Робота над диханням – перша і обов'язкова умова в ефективній роботі з мовної постановки голосу.

Голосова функція органів мови тісно пов'язана з диханням. Власне, мова без дихання неможлива. Добре організоване дихання за змішано-діафрагмальним типом є головною і основною базою для роботи з мовної постановки голосу. Тому роботі над диханням треба відвести значне місце в загальній системі виховання фахівця мовленнєвої спеціальності.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ГОЛОСОВОГО АПАРАТУ ПРИ ПРАВИЛЬНОМУ ЗВУКОВІДТВОРЕННЮ

Для початку природного і вільного звуковідтворення слід знайти основне положення голосового апарату.

1. Рот добре відкритий у вертикальному напрямі; форма губів наближається до форми букви О.

2. Язик лежить плоско, кінчиком торкаючись нижніх передніх зубів, при опущеному корені (ніби для позіху).

3. Піднебінна підвіска (маленький язичок) злегка піднята.

4. Глотка злегка розширена (як на початку позіху).

5. Гортань опущена.

6. Грудна клітина злегка розширена і легені наповнені деяким запасом повітря (не переповнюючи їх).

В кожному з цих положень знаходяться елементи, які забезпечують звуку вільний, природний прохід з гортані до резонаторів. Злегка розширене положення глотки (пункт 4) позбавляє звук горлового, затиснутого відтінку.

Опускання гортані (пункт 5) зв'язане з розширенням глотки і тому не потребує спеціальної скерованої уваги і самостійного руху. Опущений корінь язика (пункт 2) не заважає вільному проходженню (пункт 3) звуку.

Піднята піднебінна завіска (пункт 3), усуває носовий, гугнявий відтінок голосу. Крім того, піднятий язичок дає можливість краще використати тверде піднебіння як резонатор.

Зібрана форма рота (пункт 1) не допускає розсіювання звуку і створює дещо подібне до рупора, який направляє звук близько розміщені резонатори.

Основне положення є відправною точкою при підготовці до звукотечі та може дещо змінюватися в залежності від висоти і відтінку звуку, в залежності від голосних та приголосних, а також від кількості повітря, що витискається при утворенні звуку.

Зв'язок звуку з диханням відомий. Пункт 6 «основного положення» говорить не стільки про залежність звуку від дихання, скільки про вірне співвідношення дихання і звуку.

Засвоєння «основного положення» звукового апарата є лише попередньою стадією в подальшій роботі над голосом.

Приступити до комплексної роботи над звуком (розвинення сили, гучності, обсягу і гнучкості голосу) не можна, не перевіривши попередньо самого звучання, його вірного спрямування і правильного резонування.

Треба навчитися з перших кроків добиватися звучності і сили звуку, не напружуючи зв'язок, а, користуючись «основним положенням», спрямовувати його легко і безпосередньо до близько розташованих резонаторів (зуби, піднебіння, лицевий кістяк).

Для цієї мети треба користуватися сонорними звуками (М, Н), які складають найбільш природні умови для резонансу.

ВПРАВА 1.

Знайти «основне положення» голосового апарата.

Губи зімкнуті, щелепи розімкнені (як при прихованому, стриманому позіху).

Протяжно вимовити звук ММММ, який повинний бути донесений до найближчих резонаторів при абсолютній відсутності напруження горла. При цьому треба знайти найбільш зручну висоту звуку.

ВПРАВА 2.

Проробити те ж саме зі звуком НННН.

ВПРАВА 3.

Після засвоєння перших двох вправ, можна перейти до перевірки правильної звукотечі і на голосних звуках, сполучаючи кожний з них зі звуком М, який слід подовшити як на початку, так і наприкінці кожного голосного звуку.

ММІММ, ММЕММ, ММАММ,

ММОММ, ММУММ, ММИММ.

ВПРАВА 4.

Проробити теж саме зі звуком Н.

НННІНН, НННЕНН, НННАНН,

НННОНН, НННУНН, НННИНН.

У вправах на сполучення М і Н з голосними слід поступово, у полутонах, **підвищувати** голос з кожним новим рядком. При цьому уточнюється слух студента і поступово розвивається обсяг його голосу. Але треба застерігати студентів від зайвого захоплення високими тонами, так само, як і від недооцінки їх. Підвищувати голос требі поступово і обережно.

ВПРАВА 5.

Лічити вголос цифри розмовним тоном, упевнено, звучно, на середньому регістрі, контролюючи вірну звукотечію і дихання та змішано-діафрагмальним типом.

Один! Два! Три! Чотири! П'ять! і т.п....

Потім повторити все це наспівним способом.

ВПРАВА 6.

Повторити те саме, поступово підвищуючи з кожною цифрою.

ПРИМІТКА: *У цих вправах не слід захоплюватися довгим видихом. У вправі № 5 достатньо лічити до п'ятнадцяти. У вправі № 6 – до восьми, якщо підвищувати тонами і до дванадцяти, якщо підвищувати півтонами.*

ВПРАВА 7.

Вправи з текстом доцільно починати на віршованому матеріалі з рядками рівної довжини.

Запропоновані вірші слід проказувати розмовним способом, добиваючись чистоти вимови та звучності, не зловживаючи силою звуку. Текст повинен звучати логічно осмислено. Спочатку промовляти 4 рядки тексту в одному тоні. Повторюючи – підвищувати на тон. Потім промовляти текст, підвищуючи на тон з кожним новим рядком.

Мов хвилі важкі океанів,
Мов ночі густа каламуть,
Всивіллі полотна туманів
Пливуть над землею, пливуть.
Я. Шпорта.

Проробити те саме наспівним способом.

Перед кожним новим рядком – вдих. Цю ж вправу можна порадити проробляти і з прозовим текстом.

Необхідним етапом у роботі над голосом мають бути вправи з використанням приказок.

Приказку слід промовляти розмовним способом, на одному видиху, кожного нового разу підвищуючи на тон.

СКОРОМОВКИ

Звук «Р»

Тридцять три кораблі лавірували,
лавірували, та не вилавірували.

Збирала Маргарита маргаритки на
траві. Розгубила Маргарита маргаритки, та не всі.

Звук «Л»

Малина манила Марину і Мілу,
Марині і Мілі малина мила.

Їли йоржів у ялини, їх ледве-ледве у
ялини доїли.

Звук «П», «Б»

Краб краба зробив граблі. Подав граблі
крабові краб: «Сіно граблями, краб, і грабуй».

Бурі бобри брід перебрели,
Забули бобри забрати торби.
Бабрились в брудній баюрі Два бобри брунатно-бурі:
- Правда, брате бобре, добре?
- Дуже добре, брате бобре!

Шиплячі звуки:

У Фені фуфайка, у Фаї туфлі.

Шістнадцять йшли мишей і шість
знайшли грошей, а миші, що поплоше,
шарудять і нишпорять гроші.

Звук «З», «Ж»

Задзижчала бджола, дожужмсалась павука.

1. Кипи, кипи, кашко, поки прийде Івашко.
2. Гава гаву запитала: ти на ганок не літала? Не літала я на ганок, то й прогавила сніданок.
3. Купи кипу пік (тричі).
4. Ворона проворонила вороненя.
5. Котрий кожух найкожуноватіший?
6. Наша верба найрозлоговіша, найкорчломакуватіша.
7. Удалося, як тій Солосі.
8. Які коні, такий віз, який їхав, таку й віз.
9. Ой, плахточка червчаточка, дивуйтеся, дівчаточка.
10. Що в тебе вишло – тарантас чи дишло?
11. Оженився дурний та взяв біснувату, та не знали що робити – підпалили хату.
12. Хитра Мотря мила мокру моркву.
13. Принеси, Трохиме, терку – треба моркву перетерти.
14. У гаю живе зозуля, там малює тюльпан Юля.
15. Місила тісто Христя у намисті, а де це намисто, - намисто у тісті.
16. На узліссі довелося наполохать Лесі лося. Лось у ліс, а в лісі лис.
17. Обережний хитрий лис до нори вечерю ніс. Біг додому лісом лис, шелестів над лисом ліс.
18. Лис малий і більший лис по гриби ходили в ліс. Заздрить білка в лісі лису, лис лисички ніс із лісу.
19. В осінній час сім погод у нас: сіє, віє, туманіє, шумить, гуде, ще щось зверху лье.
20. Юра ловить рибку ловко, скоромовить скоромовку: виринає рибка близько, розсипає срібні бризки.
21. На полудрабку по полукіпку, а на копі Прокіп з Прокопихою, ще й з маленьким Прокопенятками.

22. Хоч ти йди в ліс по дрова, а я буду дома; хоч я буду дома, а ти йди в ліс по дрова.
23. Трошки гречки, трошки проса, трошки взута, трошки боса.
24. Масти Федя медом, а Федь усе медом.
25. Фірма ферму будувала, фірмі фарби було мало.
26. Фарбував Федько фанеру, фарбу взяв фіалкам в тон. У шофера-фантазера фіолетовий фургон.
27. В горішнику горішина горішками обвішана.
28. Великі мурахи – грали у шахи, а маленькі мурашки – у шашки.
29. Сім братів-королів в королівстві кольорів. Кожен кольором керує, в королівстві королює.
30. Ченчик, ченчик невеличкий на ченчику чєревичкі, шапочка – кінчаточка, «Добрий вечір, дівчаточка!»
31. Інцидент з інтендантом, прецедент з претендентом.
32. Був собі цебер та переполуцебрився на маленкі полуцебринята.
33. За дурною головою і ногам нема спокою.
34. На куті-покуті хоч піп, хоч кутя, хоч дурень без пуття.

РОЗВИНЕННЯ РЕГІСТРІВ

ВПРАВА 8.

Для того, щоб надійно опанувати групи тонів окремих регістрів голосу та оволодіти важелями тону при м’якому переході з одного регістру в другий, пропонуються такі вправи:

Проказати текст вірша розмовним способом, підвищуючи з кожним рядком

	(*починати спочатку*)
А я у гай ходила По квітку ось яку, А там дерева – люлі, І все отак зозулі: Ку- Ку!	Я зайчика зустріла; Дрімав він на горбку. Була б його спіймала, - Зозуля ізлякала: Ку- Ку!

П.Тичина

ДИКЦІЙНИЙ ТРЕНІНГ

Загальні методичні вказівки для самостійної роботи над дикцією

Робота над технікою мови – процес тривалий, кропіткий. Тут потрібне свідоме ставлення до занять. Всі розділи техніки сценічної мови нерозривно пов’язані поміж собою, тому і робота над технікою мови ведеться комплексно. Мовно-голосовий тренінг завжди містить вправи на удосконалення дихання і голосу, орфоепії і дикції.

Працюючи над дикційними вправами – чіткою вимовою голосних та приголосних звуків – слід стежити, щоб вправи виконувались на правильному диханні і вірному спрямуванні звука. Відпрацьовуючи чітку вимову у словах, на текстах скоромовок, віршів, слід стежити не тільки за правильним диханням і вірним спрямуванням звука, але й за

чистою літературною вимовою (орфоепією) і точним виконанням дійової задачі – кому я кажу? Для чого?

Під час занять по вдосконаленню дикції необхідно пам’ятати, що:

1. Перш ніж розпочати роботу над звуками мови, необхідно розігріти м’язи мовного апарату. Для розвитку рухливості щелеп, губів, язика зробити вправи артикуляційної гімнастики. Після кожної вправи перевіряти роботу мовного апарату – промовляти контрольні слова. Наприклад, після вправ для *язика* промовити слова, які починаються і закінчуються на *язикові* звуки: ***кіт***, ***торт***, ***цвях***.

2. На початку роботи над положенням артикуляційного апарату під час вимови голосних та приголосних рекомендується користуватися маленьким дзеркальцем, щоб перевіряти роботу м'язів мовних органів, не допускати зайвих рухів. Стежити за тим, щоб була вільною шия, не напружувались м’язи обличчя, не підіймались брови, не виникали зморшки на лобі, не відбивали такт головою.

3. При розмові: а) рот відкривати лише у ***вертикальному напрямі,*** щоб запобігти вульгарної “відкритої” вимови, коли губи розтягнуті в сторони;

б) *верхню губу трохи підняти* так, щоб *було видно кінчики верхніх передніх зубів*; слова стануть чіткішими, якщо губи будуть “працювати”.

4. Відпрацювання звуків, слів, скоромовок поєднувати з *рухом*:

а) вправи з рухами рук (підійняти руки вгору, в сторони);

б) прості рухи тулуба (присідання, нахили, повороти);

в) ускладнені рухи (хвилі, стрибки, віджимання, перекиди);

г) у вправах з предметами (м’ячі, стрибалки, палиці тощо).

5. Опановувати вимову слів, приказок, скоромовок у різних темпах – від повільної вимови переходити до прискореної і швидкої вимови, потім повертатися до повільної.

Вимовляти тихо - гучно, низько - високо. Але не механічно. Слід завжди уявляти запропоновані обставини. Наприклад: повільно сказати, щоб товариш все зрозумів; тихо сказати товаришеві, щоб ніхто не почув, тільки він.

6. Необхідно паралельно із засвоєнням артикуляції звуків опановувати літературну вимову (орфоепію). Тренуючи звуки в словах, слід звертати увагу на правильну вимову ненаголошених голосних та сполучень приголосних.

Працювати з діктофоном. Наговорювати текст. Прослуховувати. Звертати увагу на чіткість мови, розмовність.

Стежити за мовою не лише під час занять, а й повсякденно.

ВИЯВЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ДИКЦІЙНИХ НЕДОЛІКІВ

Недоліки дикції можуть бути пов'язані з вадами у будові мовного апарату (укорочена вуздечка, неправильний прикус, занадто рідкі або криві зуби, великий язик, викривлене піднебіння тощо). Це так звані органічні порушення. Такі випадки досить поодинокі, і їх необхідно виправляти за допомогою стоматологів-ортодонтів.

Велика кількість дикційних недоліків - це функціональні порушення. Вони пов'язані з недостатньою рухомістю або неточною роботою артикуляційного апарату - нижньої щелепи, язика, губів. Функціональні порушення піддаються виправленню в результаті систематичної тренувальної роботи.

Людина завжди відчуває дискомфорт, якщо в її мові є дикційні недоліки, які проявляються перш за все у вимові голосних та приголосних звуків.

Типові дикційні недоліки і які хиби в роботі мовного апарату їх породжують:

1. «Ковтання» звуків . Голосних та приголосних на початку слова (сі – усі, собливий – особливий, сесвіт – всесвіт), у середині слова (наказвати – наказувати, собода– свобода,сятковий–святковий), у звукосполуках (надинці –наодинці,неважний – неуважний, подинокий – поодинокий), або наприкінці слова (присту – приступ). - ***Слабке дихання, відсутня опора дихання і тому недостає енергії видиху для озвучення звуків.***

2. Нечіткі голосні звуки. - ***Затиснута нижня щелепа. Рот погано відкривається. Малорухливі губи.***

3. Нечітка вимова приголосних звуків [*П],[Б],[В],[У][Ф]. –* ***В'яла артикуляція губів.***

4. Проблеми з вимовою *[Р], [Л].* - ***Пагано працює кінчик язика. Слабке дихання.***

5. Проблеми з вимовою звуків *[Т, Д, С,З,Ц].* - ***Погано працюють губи, середня частина та кінчик язика.***

6. Проблеми з вимовою звуків *[Ш, Ж, Ч, Щ].* - ***Погано працюють губи та середня частина язика.***

Завдання.

Запишіть на диктофон запропоновані прислів'я, чистомовки та вірши.

- Брехень багато, а правда одна.
- Яка воля, така й доля.
- Розумний розсудить, а дурень осудить.
- Був собі журавель
- Та журавочка.
- Накосили сінця
- Повні ясельця.
- Вайлуватому волові не до фіолетових фіалок.
- Тітка та дядько бавили дитятко.
- Самостійний сом.

- Загубила зозуля зозуленя.
- Кицькині цяцьки.
- Жук дзижчить. Дощ періще.
- Тишком-нишком вийшла мишка.
- Хто діло робить, а хто ґави ловить.
- Удалося, як тій Солосі.
- Розумний розсудить, а дурень осудить.
- Ніч заплакала сльозами,
  Позбирав ті сльози ранок
  І розсипав між квітками
  Для безжурних городянок.

- Уважно прослухайте запис і зробіть аналіз своєї вимови. Визначте, які дикційні недоліки зустрічаються у вашому мовленні.

Подолати ці недоліки допомагає опанування фонетичним диханням та засвоєння точної артикуляції звуків.

8. Методи навчання та форми поточного та підсумкового контролю

Методи навчання

При вивченні навчальної дисципліни використовуються наступні методи навчання:

- за джерелом передавання та сприйняттям здобувачами навчальної інформації: *словесні, наочні, практичні методи;*
- за логікою передавання та сприйняттям здобувачами навчальної інформації: *індуктивні та дедуктивні методи;*
- за стимулюванням навчально-пізнавальної діяльності: *методи стимулювання пізнавальних потреб та інтересів, методи стимулювання обов'язку та відповідальності;*
- *пояснювально-ілюстративна лекція* включає усний виклад навчального матеріалу з ілюстрацією, слайдів, роздаткового матеріалу, з використанням ТЗН; лекція з елементами бесіди, яка включає усний виклад навчального матеріалу, великого за обсягом, складного за логічною побудовою у якому застосовується питально-відповідальний метод навчання з використанням ілюстративного матеріалу;
- *проблемна лекція* спрямована на розвиток логічного мислення здобувачів, коли при читанні лекції перед здобувачами формулюється проблема для самостійного осмислення того, що далі розкривається викладачем;
- метод опори на життєвий досвід здобувачів – використання викладачем у навчальному процесі життєвого досвіду здобувачів – фактів, явищ, які вони спостерігали в житті, або в яких самі брали участь;

- метод емоційно-морального стимулювання – включення у зміст навчання моральних ситуацій прикладів з життя;
- метод зацікавлення – реалізується за допомогою цікавих прикладів, парадоксальних фактів (цікаві аналогії, проблемні запитання, досліди);
- метод емоційного сплеску та заохочення – підтримка, підбадьорювання, заохочення; педагог має демонструвати своє прагнення допомогти здобувачу, бути впевненим у його силах та здібностях.

Форми контролю

№	Вид контролю	Методи контролю
1.	Поточний	Усне опитування
2.	Періодичний	Захист теми обраного кейсу
3.	Самостійна робота	Підготовка та захист кейсу
4.	Підсумковий контроль	Іспит

Поточний контроль відбувається через проведення усного опитування та перевірки конспекту лекцій.

Періодичний контроль відбувається через перевірки виконаних кейсів.

Підсумковий контроль відбувається у формі іспиту.

Розподіл балів, які отримують студенти

								Іспит	Сума
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	40	100
7	8	7	8	7	7	8	8		

Шкала нарахувань балів за основні форми навчальної діяльності:
опитування –2 бали
виконання самостійної роботи - 3 бали
кейс – 6 балів
підсумковий контроль (іспит)) – 40 балів

Рейтингова оцінка з дисципліни та її переведення в оцінки за національною шкалою і шкалою ECTS здійснюється згідно з Положенням про оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти ХДАК.

Шкала оцінювання знань: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	**A**	відмінно	зараховано
82-89	**B**	добре	
74-81	**C**		
64-73	**D**	задовільно	

60-63	**E**		
35-59	**FX**	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	**F**	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. Навчально-методичне забезпечення

Комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни (КНМЗД): робоча програма, ілюстративні матеріали, інформаційні ресурси.

10. Рекомендована література до курсу

Обов'язкова

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ : Либідь, 1991.
2. Бутенко Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні : підручник. Київ : КНЕУ, 2004.
3. Гладишева А. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність. Київ : Віпол, 1996.
4. Кобзар Т.В. Сценічна мова. Хрестоматійний збірник текстів для вправ з техніки мови. Київ, 1998.
5. Кукуруза Н.В. Майстерність ведучого : навчальний посібник [Текст]. Івано-Франківськ, 2010. 176 с.
6. Мацько Л. І. та ін. Стилістика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища шк., 2003. 462 с.
7. Овчиннікова А.П. П'ять кроків до гарної мови. Одеса : ОКФА, 1997. 184 с.
8. Овчиннікова А.П. Мовленнєва комунікація та мистецтво мовлення. Одеса : Маяк. 1999. 253 с.
9. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освітня Україна, 2008. 274 с.
10. Тоцька Н. Сучасна українська літературна мова : фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. Київ : Либідь, 1981.
11. Черкашин Р. Художнє слово на сцені : навч. посібник для інститутів театр. мистецтва, інст. мистецтв, інст. культури, театр. училищ. Київ : Вища школа, 1989. 326 с.

Допоміжна література

1. Білодід І.К. Дбаємо про високу культури мови // Питання мовної культури. Київ :

Наук. думка. 1969.

2. Гладишева А. Сценічна мова. Основні поняття та їх тлумачення. Київ : Віпол, 2003.

3. Гладишева А.О. Сценічна мова. Київ : КІТМ, 1999. 204 с.

4. Головатий М.Ф. Навчи себе сам. Київ : МАУП, 2002. 120 с.

5. Ділова українська мова : посібник для студентів вузів / за ред. Н.Д. Бабич. Чернівці, 1996.

6. Кропивко І. В. Риторика : навч. посібник. Дніпропетровськ : Пороги, 2003. 67 с.

7. Орфоепічний словник української мови : У 2 т. Київ : Довіра, 2001-2004.

8. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення. Київ, 2004.

9. Євдокимова В.Д. Тренінги у системі виховання техніка мовлення : навч. посіб. – практ. для студ. вищ. навч. закл. культури і мистецтв. Луган. держ. ін-т культури і мистецтв. Луганськ : Промдрук, 2011. 160 с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека Харківської державної академії культури http://lib-hdak.in.ua/

2. Харківська міська спеціалізована музично-театральна бібліотека http://mtlib.org.ua/

3. Харківська держпана наукова бібліотека імені В. Г. Короленка https://korolenko.kharkov.com/

11. ПИТАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Елементи педагогічної майстерності.
2. Метод пошуку теми кейсу.
3. Структура побудови кейсу.
4. Методи логічного мислення.
5. Методи теоретичного та емперічного дослідження.
6. Форми і методи творчого розвитку в роботі з кейсом.
7. Пропоновані умови, що сприяють розвитку творчості здобувача.
8. Мовні (вербальні) засоби спілкування.
9. Невербальні засоби спілкування.
10. Психологічні особливості мовлення при побудові кейсу.
11. Структура мовлення кейсу: інформаційний, виразний, впливовий.
12. Методика розвитку вмінь та навичок мовлення при використанні кейсу.

12. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ ФОРМИ КОНТРОЛЮ

1. Особливості сучасного сценічного мовлення. Словесна дія в сценічному мовленні.
2. Видатні педагоги мовної майстерності України.
3. Техніка мовлення: дикція, дихання, голос.
4. Техніка мовлення в словесній дії.
5. Теоретичні основи виховання голосу та мовлення.
6. Голосомовний тренінг.
7. Дикція та голос. Дикція та орфоепія.
8. Діалог та монолог як основна форма сценічного мовлення.
9. Культура мовлення як основа підготовки до роботи.
10. Відбір і тренування на спеціальних літературних текстах.
11. Формування вмінь оволодіння словом у різних жанрах.
12. Особливості роботи над словом видатних фахівців сцени.
13. Жанри мовлення.
14. Камерне мовлення.
15. Специфіка вирішення художніх завдань у сценічному мовленні.
16. Логічна виразність мовлення: мовний такт, логічний наголос, паузи, інтонація.
17. Формування вмінь логічного аналізу тексту.
18. Інтонаційно-мелодійні засоби сценічного мовлення.
19. Правила розстановки логічного наголосу.

20. Правила розстановки логічних, психологічних, віршових, розділових пауз. Тонально-мелодійне мовлення розділових знаків.

21. Етапи роботи над текстом.

22. Поняття про перспективу мовлення тексту.

23. Стиль тексту.

24. Партитура тексту.

25. Особливості виконування віршованих творів.

26. Системи віршування. Верлібр, вільний вірш, білий вірш.

27. Закони читання віршів.

28. Закони читання байки.

29. Закони читання естрадного монологу.

Навчальне видання

«МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «МОВНА МАЙСТЕРНІСТЬ»»

Програма та методичні матеріали до самостійної роботи
для здобувачів 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 026 «Сценічне мистецтво»**,** освітньо-професійна програма «Сценічне мистецтво»

Укладач:
Віктор Юрійович Тополевський
доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри майстерності актора

Комп'ютерний набір В.Ю. Тополевський

План 2024
Підписано до друку _____2024 р. Формат 60х84/16
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 1,99. Обл.-вид. арк. 2,08. Тираж 100. Зам. №
_____
ХДАК, 61057, м. Харків , Бурсацький узвіз, 4